

Visuomenės dalyvavimo koncepcijos: teorinė prieiga

Rigita Tijūnaitienė, Milda Damkuvienė

Šiaulių universitetas

Architektų g. 1, LT-78366 Šiauliai, Lietuva

El. paštas: rigita@smf.su.lt; milda.d@smf.su.lt

Anotacija

Šiame straipsnyje aptariami skirtingų dalyvavimo koncepcijų principai, šiuolaikinis požiūris į konceptą. Svarbu pabrėžti, kad turint galvoje dalyvavimo koncepto plėtrą, jis įgavo labai plačią reikšmę ir yra siejamas ne tik su veiklomis, susijusiomis su viena sritimi, ir piliečių nuomonės išklauzavimo iki bendruomeninių veiklų, kurios dažnai apima ne tik politinę areną, bet visus gyvenimo aspektus. Tačiau iš esmės visos diskusijos vyksta dėl savanoriško dalyvavimo viešojo erdvėje, nors nebūtinai valdžioje. Todėl pjūvis, kuriuo galima analizuoti patį dalyvavimo konceptą, gali būti įvairus, o termino apibrėžtis pakankamai kebli. Šiame straipsnyje, nepretenduojant išspręsti minėtas problemas, teorinis klausimo tyrimas pradamas nuo dalyvavimo tematikos vystymosi apžvalgos ir tęsiamas pačios koncepcijos analizės ribose. Dalyvavimo koncepcijų klasifikacijos remiasi dalyvavimo studijomis, kurios analizavo skirtingas dalyvavimo prieigas įvairiais laikotarpiais, tačiau šiuolaikinis dalyvavimo suvokimas apima labai skirtingas koncepcijas, nesiekiant jų atskirti, kadangi ribos tarp jų dažnai būna neaiškios ar susipynusios.

Pagrindiniai žodžiai: visuomenės dalyvavimas, dalyvavimo koncepcija, dalyvavimo koncepcijų vystymasis.

Įvadas

Visuomenės dalyvavimas nėra naujas reiškinys, didesnis domėjimasis šia tematika fiksuojamas maždaug 60 pastarųjų metų. Įvairūs autoriai, apibendrinami savo išvalgas apie randamas verslo vadybos ir viešojo administravimo literatūroje bei kituose šaltiniuose priežastis, sukėlusias tokį susidomėjimą visuomenės dalyvavimo fenomenu, teigia, kad jam įtaką daro keletas jėgų, t. y. pastebimas demokratijos deficitas, lėmęs atgimusį susidomėjimą demokratija, ypač kylantis iš pastangų padėti buvusio Sovietų Sąjungos bloko šalims pereiti nuo komunizmo; dėl decentralizacijos padidėjęs susidomėjimas bendrais vyriausybės sprendimų priėmimo modeliais ir noras sustiprinti sprendimų priėmimo pagrįstumą. Kitaip tariant, bendros pastangos, dabar jau pasaulinio masto, kad vyriausybės būtų kuo arčiau žmonių; tarpusavyje susijusių tinklinių bendruomenių atsiradimas dėl naujų informacinių technologijų; antikorupciniai ir pilietinės visuomenės judėjimai, remiami daugiašalės ir

dvišalės pagalbos organizacijų Trečiojo pasaulio šalyse, taip pat marginalinių grupių ar labiausiai socialiai pažeidžiamų asmenų teisės turėti galimybę pareikšti savo nuomonę klausimais, kurie susiję su jų gyvenimais (Buss et al., 2002; Barnes et al., 2004; Roberts, 2004).

Pats *dalyvavimo* konceptas suvokiamas gana plačiai: nuo veiklos, sietinos su viena sritimi ar piliečių nuomonės išklauzavimo, iki po 2000 m., pasak Andersson ir kt. (2005), vis didesnio koncentravimosi į savanorišką, bendruomeninę veiklą nei į įtaką priimant sprendimus, teikiant paslaugas ir pan. *Dalyvavimas* taip pat gali būti siejamas ir su *darbuotojų dalyvavimu* valdant organizacijas, tačiau šiame straipsnyje *dalyvavimas* analizuojamas kaip savanoriškas, nemokamas savo laiko skyrimas už profesinių organizacijų ribų. Taigi diskusija plėtojama dėl nemokamo dalyvavimo viešojo erdvėje, nors nebūtinai valdžioje, apimant tiek politinius, tiek nepolitinius kontekstus, kadangi dabar tinkamiausias laikas „prasmingam“ pilietiškumui plėtoti, nes įprastinis *politinis pilietiškumas / dalyvavimas* toliau funkcionuoti nebegali nei labai didelėse, nei mažose šalyse (Drucker, 2007, p. 251). Turint omenyje, kad šiuolaikiniai individai, ypač vadinamieji „žinių darbuotojai“, jaučia poreikį papildomai prisidėti prie socialinio gyvenimo sferos, asmeninių santykių ir indėlio / pagalbos ne darbe, o už organizacijos, už jų specializuotų žinių ribų (Drucker, 2007, p. 253).

Nesibaigiantys debatai apie piliečių dalyvavimą, ypač dėl tiesioginio prieš netiesioginį, yra susiję su valdymo teorija ir praktika (Roberts, 2004, p. 316). Pasak Roberts (2004), administravimas yra centrinis taškas visuomenės įtraukimo diskusijose, tiksliau – viešasis administravimas. Lietuvoje viešosios politikos elementų struktūroje atsiradus vietos ir *piliečių dalyvavimui*, remiantis Bučinsku ir Raipa (2001, 2003), išskyla dalyvavimo viešajame administravime klausimai. Todėl neišvengiamai dalyvavimui vis daugiau skiriamas ne tik formalus praktinis dėmesys ir diskusijos politikos formavimo lygmenyje, bet ir konceptualūs tyrimai, kurie leidžia identifikuoti rea-

lias problemas tiek iš piliečių, jų atstovaujamų organizacijų, tiek iš administratorių pusės, o tai apima gana platų tyrimų lauką. Visi minėti aspektai nusako bendros visuomenės dalyvavimo *tematikos aktualumą* ir jos atsirastį laiką. Tačiau stengiantis apriboti temos kompleksiskumą, koncentruojamasi į *visuomenės dalyvavimo* tematikos vystymosi klausimus ir skirtingų dalyvavimo koncepcijų klasifikacijomis.

Pats visuomenės dalyvavimo konceptas yra plačiai ir įvairiausiai analizuojamas daugelio Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų darbuose. Abelson (1999) tyrė skirtingų disciplinų susipynimą visuomenės dalyvavimo tematikoje; Wilcox (1994), Walker, (1997), Rifkin ir Kangere (2001), Krek (2004), Schlossberg ir Shuford (2005) – dalyvavimo sąvokos problemiskumą. Eklund (1999) nagrinėjo, kaip nuo dalyvavimo galima pereiti prie įgalinimo; dalyvavimo ir vietos demokratijos, pilietiškumo sąsajas ir paties koncepto vystymąsi analizavo Valderrama ir Hamilton (1999), Gaventa ir Valderrama (1999), Cornwall ir Gaventa (2001), Gaventa (2006). Bučinskas ir Raipa (2001, 2003), Raipa (2001), Petrauskienė (2006) gilinasi į piliečių dalyvavimo ir valdžios institucijų bei jų efektyvumo sąveiką. Į teorijas, kurios nagrinėja visuomenės dalyvavimą, koncepto vystymąsi koncentravosi Webler (1999), Roberts (2003, 2004) ir kt.

Taigi šio straipsnio *tikslas* – pateikus visuomenės dalyvavimo reiškinių tematinę-istorinę apžvalgą, apibūdinti skirtingų dalyvavimo koncepcijų principus. Straipsnio *objektas* – visuomenės dalyvavimo konceptas tematikos plėtojimo chronologijos ir koncepcijos skirtumų aspektai. Mokslinę *problema* galima išreikšti tokiu klausimu: kaip visuomenės dalyvavimo tematika vystėsi ir koks šiandieninis koncepcijos suvokimas? Siekiant išspręsti šią problemą, taikytas mokslinės literatūros analizės, lyginimo, sisteminimo *metodai*.

Trumpa visuomenės dalyvavimo tematikos vystymosi istorija

Visuomenės dalyvavimo tematika nėra naujas reiškinys, todėl pateikta visuomenės dalyvavimo teminė-istorinė apžvalga atskleis gausų sričių kiekį, kuriose dalyvavimas realizuojamas, o konceptas analizuojamas skirtingų disciplinų. Taigi tema susijusi su teoriniais kitų sričių darbais: Webler (1999), kur cituoja Tijūnaitienė, Bagdzevičienė (2004), nuomone, kartu yra ir sveikintinas reiškinys, kad dalyvavimo fenomeno tyrimuose egzistuoja skirtingos prieigos, tačiau kartu egzistuoja ir rizika, kad skirtingų interesų, požiūrių mechanizmas gali likti be konstruktyvaus dialogo.

Pirmieji rašytiniai duomenys apie tiesioginį dalyvavimą atėjo iš graikų miesto–valstybės, kur viena anksčiausių tokio dalyvavimo išraiškų buvo Atėnų Senatas (Roberts, 2004). Tačiau didesnio domėjimosi

šiuo fenomenu laikas siejamas su XX a., kurio istorijoje žinoma daug pakilimų ir nuosmukių per apytiksiai 60 pastarųjų metų, kai domėjimasis dalyvavimu padidėjo ar atslūgdavo, apimdamas labai daug sričių: nuo dalyvavimo žemės ūkio plėtroje, miestų plėtros procesuose ar atskirų sričių projektuose iki pastaruoju metu vis plačiau įtraukiančios savanorystės.

Baigiantis Antrajam pasauliniam karui, tiesioginis piliečių dalyvavimas sulaukė ypač gausėjančio palaikymo, bent jau dokumentuose (Roberts, 2004, p. 320). Pasak Buss ir kt. (2002), 1946 m. JAV Administracinių procedūrų įstatyme pirmą kartą buvo nustatyta, kad federalinės agentūros pateiktų savo siūlomus nuostatus viešajam svarstymui (Buss et al., 2002). 1949 m., kaip teigia Roberts (2004, p. 320), JAV Būstų akte (angl. *Housing Act*) buvo nurodyta, kad reikalingas dalyvavimas viešuose svarstymuose dėl miestų atsinaujinimo. Bendruomenės dalyvavimas žemės ūkio plėtroje kaip viename pagrindinių komponentų žinomas nuo XX a. 6-ojo dešimtmečio. Dalyvavimo svarba miestų plėtros procesuose buvo pripažinta vėliau (Schubeler, 1996). Platesnis, nors ir formalus, pasak Day (1997), visuomenės dalyvavimo integravimas į miestų plėtros projektus fiksuojamas 7-ojo dešimtmečio pradžioje. Taigi galima teigti, kad visuomenės dalyvavimo tematika pasauliniame kontekste turi savo tradicijas, yra lydima gausių praktinių žinių, domėjimosi sritis.

7–8-ajame dešimtmečiais dalyvavimas tapo svarbiausia tema plėtros projektuose, kaip priemonė siekti darnos (angl. *Sustainability*) ir lygybės (Rifkin, Kangere, 2001). Tuo metu dalyvavimas kaip centrinė ašis transformavo plėtros praktiką, įtraukdamas žmones į projektus, kurie turėjo duoti naudos jiems patiems. Dalyvavimo argumentai, kurie susiformavo minėtu laikotarpiu, remiasi tokiomis tolesnės perspektyvos argumentais: dalyvavimas yra vykdomas žmonėms, kurie dalyvauja kaip plėtros naudos gavėjai, t. y. žmonės kviečiami dalyvauti konsultacinėje veikloje ir mėgautis tuo, kad užsikrauna sąnaudas savo pačių labui. Dalyvavimas taip pat pozicionuojamas kaip procesas, kontroliuojamas tų, kuriems plėtra turi duoti naudos. Diskutuojama apie artimesnių santykių poreikį tarp tų, kurie dirba plėtros veiklose, ir tų, kurie siekia gauti iš to naudos. Dalyvavimas traktuojamas labiau kaip *darbas su žmonėmis*, o ne kaip *dalyvavimas žmonėms* (dėl jų) (Cornwall, 2002).

Remiantis Cornwall (2002), 8-ajame dešimtmeityje daug aukšto lygio deklaracijų iš įvairių tarptautinių organizacijų, palaikančių *populiarų dalyvavimą*, „pamatė dienos šviesą“ – prasidėjo „dalyvavimo era“. Nuo įtraukimo į politikos formulavimą iki platesnio valdymo proceso, dalyvavimas suteikė šansą daryti didesnę įtaką ir kontroliuoti sprendimus ir institucijas, kurios veikia žmonių gyvenimus.

9-ojo dešimtmečio pabaigoje visuotiniu sutarimu dalyvavimas „įleido šaknis“ plėtros projektuose kaip būtinas ir trokštamasis, garantuojantis jų veiksmingumą ir darnumą, komponentas. Paprasta pasyvi naudotojų iš plėtros veiklų parama tapo labiau aktyvių dalyvių veikla realizuojant ir vykdydami projektus. Instrumentinis *dalyvavimo* naudojimas buvo traktuojamas kaip tarnavimas kitoms darbotvarkėms <...> (Rahman, 1995, cituojamas Cornwall, 2002). 9-asis dešimtmetis buvo ne tik *projektų su žmonėmis* dekada (Oakley et al., 1991), bet ir *asociacijų revoliucijos* laikotarpis (Salamon, 1993, p. 1).

Paskutiniajame XX a. dešimtmetyje plėtros klausimai perėjo į tokią stadiją, kai žinomi terminai įgavo naują prasmę. Darnus posūkis ekonominio liberalizmo link, nuosavybė patyrė rezonansą viešųjų paslaugų pardavimo kontekste. Ekonominė liberalizacija, asociacijų laisvė ir demokratinis valdymas yra traktuojami kaip neatskiriama susiję: be kažkurio vieno kiti būtų nepilni ir neefektyvūs (HDR, 1993, cit. iš: Cornwall, 2002). Visuotinai buvo pripažįstama, kad *dalyvavimas* – geras dalykas, ir tuo metu vyksta piliečių keitimasis vaidmeniu, t. y. pereinama nuo *naudos gavėjo* prie *kliento*. Dalyvavimas traktuojamas kaip pagrindinė demokratinė teisė. Debatai šiuo laikotarpiu susiję su diskusijos ne todėl, kodėl *dalyvavimas* yra geras dalykas, bet kaip jį padaryti. Kartu su *dalyvavimu*, įgaliojimų suteikimu, partneryste dar viena pažiūra buvo dėl politikos įgyvendinimo ir analizės. Galima teigti, kad paskutines dvi XX a. dekadas poreikis tiesioginiam piliečių dalyvavimui reikaluose, susijusiuose su bendra gerove ir gyvenimo kokybe, išaugo (Roberts, 2004; O’Neil Lane, 2005). Tampant vis labiau informuotiems ir įtartinais vertinant augantį valdžios dydį, suvokiant ekspertų galią ir technologijų įtaką, visų sričių aktyvistai nori daugiau tiesioginės kontrolės priimant sprendimus, kurie susiję su jais pačiais, – teigia Roberts (2004).

Pastaraisiais metais ypač auga kryptis, kuri susieja savanorystę (angl. *Volunteering*) su dalyvavimu, tačiau anksčiau, priešingai nei dabar, savanoriška veikla nebuvo traktuojama kaip dalyvavimo dalis. Svarbu paminėti, kad savanoriškas (t. y. laisva valia) dalyvavimas yra ne tas pats, kas yra savanorystė. Dabar dalyvavimas suprantamas, atsižvelgiant į visą jo plėtros istoriją, gana plačiai, t. y. kaip apimantis platų piliečių ir bendruomenės susitarimų lauką ir pagalbą kitiems. Nuo 2000 m. dalyvavimas yra siejamas su savanoriška bendruomenine veikla labiau nei su įtaka priimant sprendimus, teikiant paslaugas ir pan. (Andersson et al., 2005).

Galima teigti, kad istoriniame kontekste dalyvavimo konceptas įgavo labai plačią reikšmę: nuo veiklų, susijusių su viena sritimi, ir piliečių nuomonės išklauzymo iki bendruomeninių veiklų, kurios dažnai apima ne tik politikos sritį, bet ir visus gyvenimo as-

pektus. Tačiau iš esmės visos diskusijos vyksta dėl savanoriško dalyvavimo viešojoje erdvėje, nors nebūtinai valdžioje. Todėl aspektas, kuriuo galima analizuoti patį dalyvavimo konstrukta, gali būti įvairus, o termino apibrėžtis pakankamai kebli. Todėl šiame straipsnyje, nepretenduoju išspręsti minėtų problemų, teoriškai analizuojama per patį koncepcijos suvokimą.

Dalyvavimo koncepcijos

Dažniausia *dalyvavimo koncepcija* remiasi *pilietiškumo* koncepcija kaip pagrindu (Gaventa, Valderama, 1999; Abs, Veldhuis, 2006). Tokių dalyvavimo koncepcijos suvokimą lemia tiek sąvokos įvairiapusiškumas, tiek *dalyvavimo* daugiaspektiškumas, todėl trumpa *pilietiškumo* (angl. *Citizenship*) koncepcijos analizė yra atliekama laiku ir yra būtina šio tyrimo kontekste. *Pilietiškumas* yra brangi emancipacijos forma, išreiškianti kiekvieno individo kolektyvinę visuomenės atmintį, kultūrinį vieningumą, tautiškumą ir bendrumo jausmą. Tokie jausmai susieja žmones kartu pilietiškumo tapatumu (Holford, Edirisingha, 2000). Pasak Paltie ir kt. (2004), įprastoje vartosenoje terminas *pilietiškumas* yra labai platus konceptas, kurį lydi identiško, etniškumo, lyties, *dalyvavimo*, nuostatų, vertybių, taip pat teisių ir pareigų suvokimo klausimai. Toks koncepto platumas nėra labai palankus empirinėms analizėms, kadangi jis apima daugelį klausimų. Tačiau kartu toks sąvokos *piliietinis* įvairiapusiškumas tarnauja kaip pagrindas plėtoti *dalyvavimo koncepciją*.

Sąvoka *piliietinis / pilietiškas* suvokiama dvejopai: vieni ją suvokia tik iš teisinės pusės, kiti ją traktuoja kaip sudėtingą, apimančią galios ir sprendimų priėmimo kontekstą. Konceptas neturi pagrindinės ar universalios apibrėžties (Holford, Edirisingha, 2000, cit. iš: Crick, 2000, p. 1) ir yra ginčytinas socialiniuose moksluose. Vadinasi, jo apibrėžimas neišvengiamai sukelia nesibaigiančius disputus (Abs, Veldhuis, 2006, cit. iš: Heater, 1990). Šio sudėtingo ir daugialypio koncepto analizė remiasi Marshall (Abs, Veldhuis, 2006, p. 3–4) analize, atlikta 1950 m. Jis pilietiškumą suskirstė į tris dalis:

- *pilietybės dalis* sudaryta iš teisių, kuri reikalinga individo laisvei ir lygybei prieš įstatymus;
- *politinė dalis* reiškia teisę dalyvauti viešojoje arenoje ir teisę balsuoti bei dalyvauti priimant politinius sprendimus (formali lygybė);
- *socialinė konstrukto dalis* susijusi su teise į minimalią ekonominę gerovę ir apsaugą, taip pat su teise dalytis visomis visuomeninėmis gėrybėmis ar tiesiog gyventi civilizuotai pagal vyraujančius visuomenėje standartus, t. y. teisę į sveikatos apsaugą, švietimą visiems ir pan. (galimybių vienodumas) (Holford, Edirisingha, 2000; Abs, Veldhuis, 2006).

Pilietybės dalis siejama su teisėmis, kurias individas turi laisvei. Instituciniu požiūriu tai labiausiai susiję su teisiniu valdymu ir teismų sistema. *Politinė* dalis sudaryta iš teisių dalyvauti skirstant politinę galią. Politinės teisės susijusios su parlamentinėmis institucijomis. *Socialinės* teisės atstovauja teisei į vyraujančią visuomeninės gerovės standartą. Visų šių dalių plėtra, kaip pripažino Marshall, labiau padiktuota istorijos nei logikos, kurios plėtojo chronologiškai: pilietybės – XVIII a., politinės – XIX a. ir socialinės – XX a. Šis aiškinimas labiau susijęs su jau minėta teisine koncepto suvokimo dimensija, kur *pilietiškumas* apima individualių teisių grupę (Gaventa, Valderrama, 1999). Teisinės definicijos išskiria procedūrinius įtraukimo aspektus iki tokio laipsnio, kai pilietiškumas yra apibrėžiamas konstitucijose ir statutuose, kurie nusako teises, sąlygas ir įsipareigojimus konkrečios valdžios jurisdikcijoje (Cooper, Gulick, 1984).

Kito požiūrio šalininkams – tai daugiau nei tiesiog teisinis konceptas. Holford ir Edirisingha (2000) nuomone, šiuolaikinės tendencijos praplečia narystės visuomenėje ar valstybėje sąvoką kaip *pilietiškumo* paaiškinimo pagrindą beveik neapibrėžiamai. Tokiam konceptui suvokti reikia abejų – individualių ir kolektyvinių – savybių ir moralinių tikslų. Jis apima daugiau nei teisinę apibrėžtį ir praplečia konceptą ne tik iki susitarimų su formalia valdžia, bet kartu aprėpia ir savanoriškas organizacijas bei bendruomenių įtraukimą. Jo tikslas – bendruomenės kūrimas ir palaikymas – tai *politinė, ekonominė, socialinė* ir bendruomenės vertybių, normų ir tradicijų plėtra (Cooper, Gulick, 1984; Roberts, 2003). Greta *politinių, socialinių ir ekonominių* teisių *pilietiškumas* taip pat įtraukia atsakomybę, apimančią aktyvų dalyvavimą visuomeniniame gyvenime, kartu ir simbolinius aspektus, tokius kaip identiško ar priklausymo specifinei bendruomenei jausmą (Macdonald, 2000). Aptariami dalykai siejami su dalyvavimu, todėl daugeliui jis yra koncepto pagrindas (Holford, Edirisingha, 2000).

Pirmosios šiame straipsnyje pristatomos dalyvavimo koncepcijų klasifikacija remiasi Abs ir Veldhuis (2006), jos pagrindas – aktyvus pilietiškumas. Abs ir Veldhuis (2006), remdamiesi keturiomis pilietiškumo dimensijomis – politine, ekonomine, socialine ir pilietine, išskiria keturias dalyvavimo koncepcijas: politinio dalyvavimo, socialinio dalyvavimo, kultūrinio dalyvavimo ir ekonominio dalyvavimo. Minėti autoriai papildė Marshall pasiūlytas 3 pilietiškumo dimensijas dar viena – ekonomine – dimensija. Dalyvavimo koncepcijos ir galimos jų išraiškos formos pateiktos 1 lentelėje. Komentuojant tokią dalyvavimo koncepcijų klasifikaciją, galima teigti, kad idealiu atveju žmonės turėtų dalyvauti visuose domenuose, tačiau realiai tai retai vyksta. Todėl suvokiant šį faktą, tyrime buvo remtasi nuostata, kad asmuo dalyvautų bent viename domene arba, jei dalyvauja keliuose, tai, atsakydami į instrumento klausimus, galvotų apie tą, kuriame reiškiasi aktyviausiai. Remiantis keturiomis pilietiškumo dimensijomis (politine, ekonomine, socialine ir pilietine), išskiriamos keturios dalyvavimo koncepcijos: politinio, socialinio, kultūrinio ir ekonominio [2]. Komentuojant tokią dalyvavimo koncepcijų klasifikaciją, galima teigti, kad idealiu atveju žmonės turėtų dalyvauti visuose domenuose, tačiau realiai tai retai vyksta.

Politinis dalyvavimas. Parry ir kt. (1992) apibrėžia jį kaip dalyvavimą viešosios politikos formulavimo, eigos ir įgyvendinimo procese. Politinis dalyvavimas apima gana skirtingus metodus, kurie struktūruojami remiantis Kaase (cit. iš: Ogris, Westphal, 2006): *institucinis / konvencinis dalyvavimas* (pvz., balsavimas, įsitraukimas į rinkimų kampanijas, narystė partijose ir organizacijose) ir *protesto politika / nekonvencinis dalyvavimas* (pvz., visų rūšių demonstracijos, įsitraukimas į socialinius judėjimus, kūrybiški būdai, kaip reikšti politinius interesus). Pagrindinis dalykas yra piliečių veiksmas siekiant daryti įtaką sprendimams, priimamiems visuomenės atstovų ir valdininkų.

1 lentelė

Dalyvavimo koncepcijos (Abs, Veldhuis, 2006)

Dalyvavimo koncepcija	Minimalios formos, kurių tikimasi iš dalyvavimo
Politinis dalyvavimas	Balsavimas vietos, regioniniuose, nacionaliniuose ar Europos rinkimuose ir referenduose. Įtakos sprendimams priimti darymas, kai siūlomos galimybės tai padaryti arba neformaliu būdu (lobistinė veikla). Kreipimasis į politikus ir viešuosius tarnautojus dėl piliečių interesų.
Socialinis dalyvavimas	Narystė savanoriškoje asociacijoje. Narystė asociacijos taryboje ar kitose asociatyviose veiklose.
Ekonominis dalyvavimas	Indėlis į gamybos procesą – darbas. Narystė organizacijos darbininkų taryboje.
Kultūrinis dalyvavimas	Kova prieš diskriminaciją ir atskirtį. Socialinės sanglaudos rėmimas.

Politinis dalyvavimas labiau susijęs su atstovavimo demokratija ir netiesioginiu dalyvavimu (Gaventa, Valderrama, 1999), pasireiškia individualiuose ir

kolektyviniuose veiksmuose, kurie labiau nukreipti į atstovų paveikimą Vyriausybėje nei į patį aktyvų ir tiesioginį dalyvavimą (Gaventa, Valderrama, 1999).

Tiesioginė politinė savanoriška veikla gali turėti daug formų, kai visų formų svarbiausia funkcija, pasak Riekašiaus (2003b) – suteikti piliečiams galimybę tiesiogiai daryti įtaką valdžios priimamiems sprendimams.

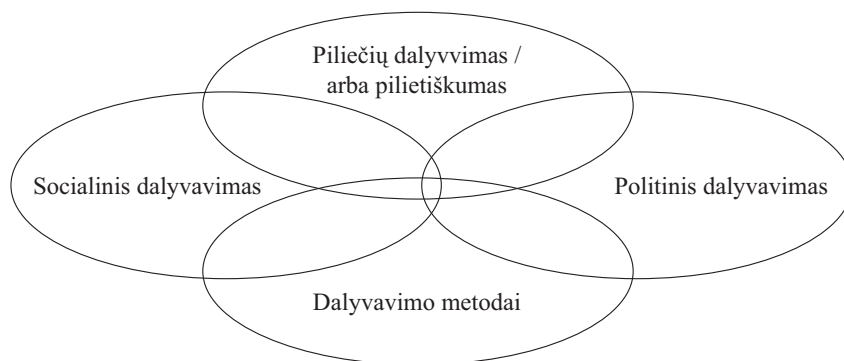
Socialinis dalyvavimas reiškia, kad žmonės įsitraukia į visas bendro gyvenimo sritis, apimančias veiklas, susijusias su šeima ir draugais, kaimynais ir kolegomis (Edwards, 2004). Tyrimai rodo, kad aukšti socialinio dalyvavimo lygiai ir prisirišimas gali prisidėti prie bendros visuomenės gerovės, kaip ir prie individų ir bendruomenių (Edwards, 2004; Putnam, 2000, cit. iš: Abs, Veldhuis, 2006). Veikiausia dominuojantis dalyvavimo interesas yra susijęs su bendruomenės ar socialinėmis sritimis. Dalyvavimas vertinamas kaip svarbiausia bendruomenės plėtros ašis (Meldon et al., 2000), vis labiau persmelktas visuomeniškumo dvasios, labiau orientuotas į bendrąją naudą (Putnam, 2001, p. 121).

Kultūrinis dalyvavimas yra svarbus būdas stiprinant socialinį kapitalą. Jis apima dalyvavimą religinėse organizacijose, multikultūrinėse organizacijose ir kitose kultūrinėse veiklose (Abs, Veldhuis, 2006).

Ekonominis dalyvavimas apima ne tik darbinę veiklą, kurioje žmonės būna su kolegomis, dalyvauja formalių ir neformalių organizacijų veikloje, priimant organizacijos sprendimus, bet ir darbuotojų sąjungas

ar darbdavių organizacijas (Abs, Veldhuis, 2006). Be to, toks dalyvavimo tipas sudaro galimybes plėtoti socialinius santykius, mokytis kooperavimosi įgūdžių ir kitų reikalingų dalyvavimui kitose srityse kompetencijų plėtrai. Tačiau svarbus ne pats formalus buvimas nariu, bet aktyvus dalyvavimas.

Antra klasifikacija, pateikiama šiame straipsnyje, nagrinėjo taip pat keturias kryptis. Pastaroji koncepcijų klasifikacija remiasi Gaventa ir Valderrama (1999). Remiantis minėtais autoriais, galima teigti, kad dalyvavimas gali būti įvairių formų: nuo socialinių judėjimų iki saviugdos grupių, vėliau lokalizuotas plėtros projektuose ar programose, kaip jų aktualumo, kokybės ir darnos stiprinimo priemonė (Gaventa, Valderrama, 1999). Šie autoriai teigia, kad viena vertus, turime tuos dalyvavimo požiūrius, kurie susitelkia į bendruomenę ar socialinį dalyvavimą, paprastai pilietinės visuomenės sferoje, arba ten, kur piliečiai yra vyriausybinių programų naudos gavėjai. Kita vertus, politinio dalyvavimo tradicija, kai piliečiai įtraukti į tradicines politinio dalyvavimo formas, pvz., balsavimą, politines partijas ir lobizmą. Demokratinio decentralizavimo kontekste šios dvi tradicijos yra vis labiau susijusios su platesne **dalyvavimo kaip pilietiškumo** sąvoka. Šiuolaikinių dalyvavimo priegų susiejimas pateiktas 1 paveiksle.

1 pav. Dalyvavimo priegų susiejimas (Gaventa, Valderrama, 1999)

Šiame teoriniame tyrime dalyvavimas traktuojamas kaip **pilietinis dalyvavimas**, kuris apima dažnai susipynusius socialinį ir politinį dalyvavimą. Toks pasirinkimas grindžiamas pastarųjų autorių išvadomis, kad ir socialinio dalyvavimo, ir politinio dalyvavimo tradicijos yra apibrėžiamos iš naujo ir šiek tiek praplečiamos, iš dalies reaguojant į atgaivintą plėtros ir valstybės sąsajų svarbos supratimą. Todėl galima teigti, kad dalyvavimas „perpozicionuojamas“, kitaip tariant, išplečiamas iki **pilietinio dalyvavimo**, kuriame susijungia dalyvavimas politinėje, bendruomeninėje ir socialinėse sferose (Gaventa, Valderrama, 1999; Cornwall, Gaventa, 2001).

Taigi šiame straipsnyje nėra siekiama atskirti politinio nuo nepolitinio dalyvavimo, aiškinant skirtumus ar bendrumus. Toks pasirinkimas taip pat remiasi

ir Verba ir kt. (1995) įžvalgomis, kad savanoriška veikla tiek religijoje, tiek pasaulietinėje nepolitinėje srityje daugeliu atvejų susipina su politika, t. y. institucijos, kurių pagrindinė savanoriška veikla – nepolitinė, turi įvairiapusių ryšių su politika ir viešais interesais. Tačiau kartais sunku atskirti politinį nuo nepolitinio dalyvavimo, kadangi viešai išsakomi veiklos motyvai gali skirtis nuo tikrųjų poelgių. Tačiau nepaisant fakto, kad šiame straipsnyje dalyvavimas traktuojamas plačiau, tai nereiškia, kad ignoruojamos įvairios klasifikacijos, kurios aiškiai identifikuoja ribas tarp politinio ir nepolitinio dalyvavimo formų.

Dalyvavimo koncepcijų klasifikacijos remiasi dalyvavimo studijomis, kurios analizavo skirtingas dalyvavimo priegas įvairiais laikotarpiais, tačiau šiuolaikinis dalyvavimo suvokimas apima visas kon-

cepcijas, kadangi ribos tarp jų dažnai būna neaiškios ar susipynusios.

Išvados

Nustatyta, kad *dalyvavimo* konceptas suvokiamas gana plačiai: nuo veiklos, sietinos su viena sritimi, ar piliečių nuomonės išklauskimo iki 2000 m., kai nuo minėtų metų vis labiau koncentruojamasi į savanorišką bendruomeninę veiklą nei į įtakos darymą priimant sprendimus, teikiant paslaugas ir pan. Tačiau visos diskusijos vyksta dėl savanoriško dalyvavimo viešojoje erdvėje, nors nebūtinai valdžioje. Todėl aspektai, kuriais galima analizuoti patį dalyvavimo konstrukta, gali būti įvairūs, o termino apibrėžtis – pakankamai kebli.

Nustatyta, kad dalyvavimas, kai šiuo klausimu imta aktyviai domėtis prieš 60 m., įgavo įvairiapusių suvokimą ir perėjo skirtingus istorinius evoliucionavimo etapus. Todėl pastaruoju metu dalyvavimas suprantamas kaip *pilietinis dalyvavimas*, kuris neretai apima susipynusį socialinį ir politinį dalyvavimą, nes demokratinio decentralizavimo kontekste šie du minėti aspektai yra vis labiau susiję su platesne *dalyvavimo kaip pilietiškumo* sąvoka.

Literatūra

1. Abelson, J. (1999). *Bridging Academic Disciplines and Policy Sectors: Understanding the Influences on Community Participation*. CHEPA Working Paper Series. McMaster University. P. 99–103. Prieiga internete: <<http://www.chepa.org/portals/0/pdf/99-03.pdf>>.
2. Abs, H. J., Veldhuis, R. (2006). Indicators on Active Citizenship for Democracy – the social, cultural and economic domain. Paper by order of the Council of Europe for the CRELL-Network on Active Citizenship for Democracy. The European Commission's Joint Research Center in Ispra, Italy. 87 p. Prieiga internete: <http://crell.jrc.ec.europa.eu/ActiveCitizenship/Conference/03_AbsVeldhuis.pdf>.
3. Andersson, E., Warburton, D., Wilson, R. (2005). The True Costs of Public Participation. *Involve*. Creating a stronger democracy: Full Research Report. 189 p. Prieiga internete: <http://www.sharedpractice.org.uk/Downloads/TC_Report.pdf>.
4. Barnes, M., Newman, J., Sullivan, H. (2004). Power, Participation, and Political Renewal: Theoretical Perspectives on Public Participation under New Labour in Britain. *Social Politics*, 2 (11), 267–279.
5. Bučinskis, A., Raipa, A. (2001). Piliečių dalyvavimo ir valdžios institucijų veiklos sąveika. *Tiltai*, 4 (17), 1–8.
6. Bučinskis, A., Raipa, A. (2003). Viešoji politika ir viešasis administravimas valdymo tobulinimo metodologijoje. *Tiltai*, 2 (23), 1–8.
7. Buss, T. F., Redburn, F. S., Tribble, M. (2002). Citizen Participation and Economic Development. In: *National Academy of Public Administration*. 23 p. Prieiga internete: <http://www.napawash.org/pc_international_affairs/PP2.pdf>.
8. Cooper, T. L., Gulick, L. (1984). Citizenship and Professionalism in Public Administration. *Public Administration Review*. *The Premier Journal of Public Administration*, 44, 143–149.
9. Cornwall, A. (2002). Participation in Development: Tracks and Traces. In *Participation – where is it heading? Current Issues in International Rural Development* published by the Swedish University of Agricultural Sciences. Currents 28, August, 4–9. Prieiga internete: <<http://www.info.slu.se/Currents/Curr28b.pdf>>.
10. Cornwall, A., Gaventa, J. (2001). Bridging the Gap: Citizenship, Participation and Accountability. *PLA Notes*, 40, 32–35. Prieiga internete: <http://www.iied.org/NR/agbioliv/pla_notes/documents/plan_04007.pdf>.
11. Day, D. (1997). Citizen Participation in the Planning Process: An Essentially Contested Concept? *Journal of Planning Literature*, 3 (11), 421–434.
12. Drucker, P. F. (2007). *The Essential Drucker: selections from the management works of Peter F. Drucker*. Amsterdam: Elsevier: Butterworth-Heinemann.
13. Edwards, R. W. (2004). Measuring Social Capital. An Australian Framework and Indicators. Information Paper. Canberra: Australian Bureau of Statistics, 164 p. Prieiga internete: <[http://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/free.nsf/0/13C0688F6B98-DD45CA256E360077D526/\\$File/13780_2004.pdf](http://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/free.nsf/0/13C0688F6B98-DD45CA256E360077D526/$File/13780_2004.pdf)>.
14. Gaventa, J. (2006). Triumph, Deficit or Contestation? Deepening the “Deepening Democracy” Debate. In: *IDS Working Paper 264*. Institute of Development Studies at the University of Sussex. Prieiga internete: <<http://www.ids.ac.uk/ids/particip/information/Wp264.pdf>>.
15. Gaventa, J., Valderrama, C. (1999). Participation, Citizenship and Local Governance. Background note prepared for workshop on “Strengthening participation in local governance”, Institute of Development Studies, University of Sussex, 15 p. Prieiga internete: <<http://www.uv.es/~fernandm/Gaventa,%20Valderrama.pdf>>.
16. Holford, J., Edirisingha, P. (2000). Citizenship and Governance Education in Europe: a critical review of the literature. Education and Training for Governance and Active Citizenship in Europe: Analysis of Adult Learning and Design of Formal, Non-formal, and Informal Educational Intervention Strategies, University of Surrey, UK, 212 p. Prieiga internete: <<http://www.surrey.ac.uk/politics/ETGACE/litrev-finalreport.pdf>>.
17. MacDonald, L. (2000). Citizenship, Participation and the Public Sphere in the Americas. In *Hemispheric Integration and Democracy in the Americas: Citizenship, Participation, Accountability – Report on the Symposium*, Windsor, Montreal, International Centre for Human Rights and Democratic Development, p. 52–55. Prieiga internete: <<http://www.ichrdd.ca/english/cmdoc/publications/demDev/windsor2000/menuwindsor.html>>.
18. Meldon, J., Walsh, J., Kenny, M. (2000). Local Government, Local Development and Citizen Participation. Lessons from Ireland, 33 p. Prieiga internete: <http://eprints.nuim.ie/archive/00000272/01/Paper_on_Local_Government_Draft.doc>.
19. O’Neil Lane, E. (2005). Decision-making in the human

- subjects review system: dissertation. Georgia Institute of Technology, 189 p. Prieiga internete: <http://etd.gatech.edu/theses/available/etd-01132005-104405/unrestricted/lane_eliesh_o_200505_phd.pdf>.
20. Oakley, P., Pratt, B., Clayton, A. (1991). *Projects with people. The practice of participation in rural development*. Geneva, ILO, World Employment Programme.
 21. Ogris, G., Westphal, S. (2006). Indicators on Active Citizenship. The Political Domain. SORA Institute for Social Research and Analysis. Prepared for presentation at the European Consortium for Political Research, Joint Sessions of Workshops, Workshop on Bringing Citizens Back to Political Participation and Participatory Democracy, Vienna, 36 p. Prieiga internete: <http://crell.jrc.ec.europa.eu/ActiveCitizenship/Conference/02_SORA.pdf>.
 22. Paltie, C., Seyd, P., Whiteley, P. (2004). *Citizenship in Britain: Values, Participation, and Democracy*. Cambridge University Press.
 23. Parry, G., Moyser, G., Day, N. (1992). *Political Participation and Democracy in Britain*. Cambridge: Cambridge University Press.
 24. Petrauskienė, R. (2006). *Viešojo administravimo institucijų tobulinimas transformacijų laikotarpiu* (daktaro disertacija). Kaunas: LŽŪU.
 25. Putnam, R. D. (2001). *Kad demokratija veiktų: pilietinės tradicijos šiua laikiniėje Italijoje*. Vilnius: Margi raštai.
 26. Raipa, A. (2001). Viešasis administravimas: pokyčiai, modernizavimo tendencijos. *Tiltai*, 2 (15), 47–58.
 27. Riekašius, R. (2003). *Politinis dalyvavimas pokomunistinėse valstybėse: Lietuvos atvejis* (daktaro disertacija). Vilnius: Vilniaus universitetas.
 28. Rifkin, S. B., Kangere, M. (2001). What is Participation? In *CBR A Participatory Strategy in Africa*. Reference of the conference was hosted by the Uganda National Institute of Special Education (UNISE), Kampala. 2001, chapter 3, 37–49. Prieiga internete: <<http://www.asksources.info/cbr-book/cbr03.pdf>>.
 29. Roberts, N. (2003). Direct Citizen Participation: Building a Theory. Paper to be presented to the 7th National Public Management Research Conference, Georgetown University, Washington D.C., 58 p. Prieiga internete: <<http://www.pmrnet.org/conferences/georgetownpapers/Roberts.pdf>>.
 30. Roberts, N. (2004). Public deliberation in an Age of Direct Citizen Participation. *American Review of Public Administration*, 4 (34), 315–353.
 31. Salamon, L. M. (1993). The Global Associational Revolution: The Rise of the Third Sector on the World Scene, Occasional Papers no.15, Baltimore: Institute for Policy Studies, Johns Hopkins. Prieiga internete: <<http://www.jhu.edu/ccss/publications/ccsswork/index.html>>.
 32. Schlossberg, M., Shuford, E. (2005). Delineating “Public” and “Participation” in PPGIS. *Journal of the Urban and Regional Information Systems Association*, 2 (16), 15–26.
 33. Schubeler, P. (1996). Participation and Partnership in Urban Infrastructure Management. Washington, D.C.: The World Bank Publications.
 34. Tījūnaitienė, R., Bagdzevičienė, R. (2004). Public Participation in the Regional Sustainable Development. Research paper series. Special issue of The Third International Conference “International Business in Transition Economies“ (p. 115–136). Riga / Vilnius: UAB Varosa.
 35. Valderrama, C., Hamilton, K. (1999). Strengthening Participation in Local Governance. Report of the Workshop of the Institute of Development Studies, Sussex. Prieiga internete: <<http://nt1.ids.ac.uk/ids/particip/research/citizen/govwkrp.pdf>>.
 36. Verba, S., Scholzman, K. L., Brady, H. E. (1995). *Voices and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge MA: Harvard University Press.
 37. Walker, G. B. (1997). Civic Discovery and the Three “Cs” of Public Participation: Consultation, Consensus, and Collaboration. Presentation at the Workshop on Practical Theory, Public Participation and Community Baylor University, 24 p. Prieiga internete: <http://www3.baylor.edu/communication_conference/walker.pdf>.
 38. Weblar, T. (1999). The Craft and Theory of Public Participation: a Dialectical Process. *Journal of Risk Research*, 1 (2), 55–71.
 39. Wilcox, D. (1994). *The Guide to Effective Participation*. Partnership Books, Brighton, UK. Prieiga internete: <<http://www.partnerships.org.uk/guide/index.htm>>.

Tījūnaitienė, R., Damkuvienė, M.

Public Participation Conceptions: Theoretical Approach

Summary

The existence of many practical problems common to all the society, and respectively inadequate participation, aiming at their optimal solution, have determined the interest in the phenomenon of social participation at all levels (from world-wide to local), spheres (from education to the development of community) and contexts (theoretical and practical). The issues of public participation are not a new phenomenon. Interest has been paid to them for the last 50-60 years.

The concepts of *civil participation* and *public participation* are used as synonyms. The very concept of *participation* is perceived quite broadly – from the activities related to a single area or hearing citizens’ opinion to, after year 2000, growing focusing on voluntary social activity rather than on influence on decision-making, service provision, etc. Quite broad understanding of the concept of *participation* is in theory and practice, when it is prepositioned – extending to *public participation*, combining often

intertwining contexts of participation, involving the links of participation in political and social spheres. The evolution of this phenomenon in historical context having been summarized, in this paper there were identified the main principles of different conceptions of participation.

It is supposed that public participation can be realised effectively with the appropriate model of state government (where representative democracy is combined with participatory democracy) using the methods accompanying one or another model (e.g. applying the principles of public management reform).

Therefore, *the main object of this paper* is the concept of public participation in two aspects – development

of historical chronology of this theme and differences between conceptions. To resolve the problem of this paper the *methods* of scientific literature analysis, comparison and systematization were used. As a result, in this paper the concept of *public participation* is understood as the process where citizens voluntarily, without any pay, are involved/involve in organised collective activities where ordinary members of society interact, exchange information, influence making of certain decisions and often implement them in the way they choose, in order to achieve common goals in different contexts of civic participation.

Keywords: public participation, participation concept, development of participation concept.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2009 m. gruodžio mėn.; straipsnis priimtas 2010 m. kovo mėn.

The article has been reviewed.

Received in September, 2009; accepted in March, 2010.